

УДК 655.41

Л.О. Івасенко

**ІВАН ТИКОР – ВИДАВЕЦЬ “ЖОВТОЇ ПРЕСИ”
ЧИ “ПЕРЛИН БЕЛЕТРИСТИКИ”?
(СПРОБА ВИДАВНИЧОГО ПОРТРЕТА ЗА РЕЦЕНЗІЯМИ В
ЖУРНАЛІ “ДЗВОНІ”)**

Розквіт видавничої діяльності Івана Тиктора припав на тридцять роки минулого століття, коли у Львові виходило безліч літературно-наукових часописів, на сторінках яких не лише висвітлювалися проблеми літературознавства та аналізувалися твори українських письменників, але й вміщувалися критичні огляди книжкових новинок. Найавторитетнішим журналом католицького спрямування був журнал “Дзвони” (1931–1939 рр.), в якому працювала ціла плеяда талановитих літературних критиків: В. Миропільський, І. Петренко, О. Мох, Г. Костельник, В. Лев, М. Підлужний, М. Демкович-Добрянський, М. Гнатишак, П. Ісаїв, М. Лучицький, Д. Маркіянович, Ю.-А. Редько, В. Залозецький, Ю. Тарнович та ін. Безперечно, діяльність “підприємливого” видавця Івана Тиктора не могла пройти повз увагу тогочасних критиків, внаслідок чого “Дзвони” наповнювалися численними рецензіями не лише на прозові та поетичні твори, видані в тикторівських серіях “Українська Бібліотека”, “Бібліотека “Нового Часу” і “Народня Бібліотека”, але й повідомленнями про вихід нових періодичних видань та короткими характеристиками їхнього напрямку.

Оцінюючи книжку чи періодичне видання, критики впливали на літературні смаки читачів, допомагали зорієнтуватися у доборі книжок, інформували громадськість про діяльність українських видавців. “Дзвони” нерідко публікували аналітичні статті, написані відомими літературознавцями, де обґрунтовувалися значення та роль літературної критики, якій приписувалася здатність формувати світогляд нації, виховувати етичні цінності, зміцнювати національні риси. Загалом журнал прагнув друкувати якнайбільше критичних матеріалів, поживаючи тим самим літературно-наукову думку та викликаючи зацікавлення до рецензованих книжок з боку читачів.

У рецензіях на видання Івана Тиктора, що вміщували “Дзвони”, аналізувалися мистецька цінність книжок, довершеність композиції, стиль викладу, мовні помилки, деколи – поліграфічне оформлення. Всі зауваження висловлювалися гостро та

відверто і часто стосувалися не лише авторів, а й редакторів та коректорів видавництва. Діяльність Івана Тиктора в цілому схвалювалася, але незмінно наголошувалося на тому, що він видає “жовту пресу” та “дешеві книжки”, які мають низьку поліграфічну якість. Зокрема, про серію “Українська Бібліотека” журнал “Дзвони” писав: “...треба би справді широко привітати почин знаного в нас видавця жовтої преси п. Івана Тиктора, видавати 95 грошову “Українська Бібліотеку”. Щоб дотримати цієї низької ціни, треба деякої стандартизації: отже кожний том не сміє виходити поза вісім аркушів 16°, не може бути друкований на знаменитім папері, ну й автор не може бути добре оплачуваний. Ті три чинники доповнює ще й найважніший: книжка мусить мати великий наклад, бодай 5 тисяч примірників. Добрий бізнесмен п. Тиктор усе те знає й відповідно до того виглядає його “Українська Бібліотека”: ніякий том не переходить 128 сторін друку, наклад 5 тисяч... папір лихий, обгортка дуже рідко вартісна, хоч яркокольорова. Коли якийсь твір переходив би 128 ст. друку, то видавець його “притинає” до демократичного рівня інших...” [3, с.527–528].

Відомо, що в “Українській Бібліотеці” щомісяця виходила нова книжка: передруки українського письменства минулих років, перекладна література, твори сучасних авторів – разом побачило світ близько 80 видань. Серед цих книжечок – справжні перлини “нашої белетристики”: видання Галини Журби “Зорі світ заповідають...”, де “описи природи аж переливаються своїм бароковим багатством та щирою любовю до Рідної Землі. В усіх тих описах багато тепла, сонця й несподіваних оригінальних порівнань” [4, с.51]; видання Юрія Косача “Сонце в Чигирині. (Повість про декабристів на Україні)”, в якому “повна гармонія між способом вислову й духом часу, повне опанування не лиш історичних фактів, але головню духової атмосфери й стилю епохи” (рецензент характеризує це видання як одну з “першорядних появ у найновішому українському письменстві”) [9, с.578]; історична повість Катрі Гриневичевої “Шестикрилець”, яка “є прегарним зразком мистецтва дуже високої, може аж переборшено високої якості”, а “для піднесення мистецької культури в нашому інтелегентному середовищі цей твір може мати епохальне значіння” [12, с.596]; повість Івана Садового “Безіменні плугаторі”, якій критик приписує “першорядну популяризаційно-освідомлюючу вартість для села” [10, с.143]; видання Василя Кучабського “Зна-

чіння ідей Вячеслава Липинського”, “де нема ніодного зайвого слова, де кожне речення висловлює таку повноту думок, що можна би його розвинути в окрему статтю” [8, с.505] та багато інших бездоганних за стилем творів.

Але, як свідчать реценції, не завжди видавництво Івана Тиктора звертало належну увагу на літературне редагування своїх творів. Чимало рецензентів висловлює критичні зауваження щодо мови і стилю видань:

“Мова автора... місцями нездужає на перестилізування на народню, включно з усіми варваризмами говірки. ...Авторові слід в чергових творах оминати ті варваризми... та стилізувати мову на говір хіба лише в діяльотах. Треба також вистерігатися газетного стилю...” [5, с.75].

“...Слід би більше подбати про мову: стрічаємо вже в наголовку “у філях” зам. “у хвилях” (до речі, наголовок не цілком добре дібраний); -“сь” зам. -“ся” при дієсловах, се зам. це, такий польонізм як “протів” зам. проти й т. п.” [19, с.305].

“На кожному кроці стрічаємо... масу нелітературних рис, помилок, хиб, нетактів. Засаднича хиба, що письменник, вкладаючи своє оповідання в уста простого селянина, – не позбувається інтелігентського способу вислову. Друга велика хиба – це неясне становище в справі мови; в таких випадках, як тут, слід собі ясно усвідомити, чи хочемо писати літературною мовою (і тоді мусить відпасти фікція запису з уст народу), чи говіркою. Автор, що має змисл до підшукування й умілого ужиття... перлин простонароднього вислову... не повинен поповнювати мовних і стилістичних нетактів, яких повно в кожному розділі книжки” [11, с.442].

“...Переклад вправді досить легкий та зате в мові багато стилістичних, флексійних і складневих похибок, що спричинив, як видно, великий поспіх в перекладі. Замітна велика нестійність в уживанні сталого літературного шаблону. В багатьох похибках певне завинили коректори” [1, с.194].

“Разить нас подекуди... мова нарисів, спеціально в діяльотах, де автор намагається наслідувати сучасний жаргон села; часто й поза тими діяльотами зустрічаємо всякі варваризми... <...> Коректа й правотис недбалі...” [6, с.129].

У деяких випадках не виправдало себе “славне стандартне обрізування” творів, що видавалися у серії “Українська Бібліотека”, до 128 сторінок. Наприклад, у рецензії на друге видання

“Шестикрильця” Катрі Гриневичеві М. Демкович–Добрянський зауважує: “Перше видання видавці були трохи скоротили, достосовуючи книжку до стандаризованої величини “Української Бібліотеки”, що при високомистецьких творах річ рішуче недопустима. Тепер появилсь “Шестикрилець” у своїм повнім вигляді. Так наприклад аж з доповненнями нового видання вповні зрозумілий і оправданий заголовок другого оповідання “Легенда церковного вікна”. Майже в кожнім оповіданню є більші або менші додатки і поправки, що тільки збільшують вартість твору” [15, с.59]. А в рецензії на видання Володимира Калини “Курінь Смерти У.С.С.: Спогади старшини” тим же критиком вказано на таку хибу: “В середині книжки між III. і IV. розділом завважається значну перерву в оповіданню. Це певне наслідок відомих уже в “Українській Бібліотеці” редакторських ножиць” [14, с.170].

Що ж стосується художньо-технічного оформлення, зокрема обкладинки, то тут критики у своїх оцінках однастайні:

“...Вінета на обгорці роботи Е.Козака не пересічна, гарно скомпонована” [2, с.417].

“Книжечка видана дуже дбайливо, прикрашена гарними ініціалами та рисунками М. Левицького, що доповняють щасливо гарну цілість” [20, с.72].

“Книжка називається “вічне полумя” і має чорну обкладинку з червоними, горючими серцями” [13, с.449].

До “жовтої преси” (визначення критиків) належали періодичні видання Івана Тиктора “Новий Час” (щоденна газета для широкого кола читачів), “Народня Справа” (тижневик для селян і робітників), “Наш Прапор” (політичний часопис), “Комар” (сатирично-гумористичний журнал), “Дзвіночок” (дитячий журнал), “Наш Лемко” (перший український часопис для Лемківщини), “Українська Ілюстрація” (ілюстрований часопис, якого, на жаль, вийшло одне-єдине число). Уже з назв і напрямів цих часописів можна сміливо стверджувати, що найменше їм були притаманні риси бульварної преси (за винятком хіба великого накладу та популярності серед різних кіл читачів). Та й журнал “Дзвони” своїми рецензіями спростовує цей термін, вживаний щодо тикторівських видань, друкуючи позитивні відгуки про доцільність їхньої появи:

“Видавець Іван Тиктор започаткував політичний часопис “Наш Прапор” з напрямом подібним до “Нового Часу”. Новий

цей часопис має стати мабуть органом нової української політичної партії; конечність створення такої виразно там підчеркнена. <...> Той сам видавець пустив у світ гумористичний “Комар”, що буде напевно конкуренцією для одинокого до тепер в тій ділянці “Зиза” [17, с.48].

“[“Українська Ілюстрація”] ...заповняє в нас дійсно дотеперішню прогалину в тій ділянці та дасть змогу пізнати своїм і чужим українську культуру в образах. Для тієї культури вже виявив журнал зрозуміння і любов” [18, с.71].

“Дзвіночок”, часопис для укр. дітей... появився на днях в вельми чепурнім, приступнім і соняшнім вигляді. Призначений він передовсім для сільської дітвори, яка досі майже не мала спеціально для себе примінені літератури. Видакня це... належить радісно повітати, як вельми корисне для наших найменших” [16, с.568].

Сам Тиктор в жодному разі не ставив перед собою мету за рахунок скандальних чи розважальних матеріалів підвищити рейтинг своїх видань, а навпаки, вважав завданням популярної газети “витрутити з рук українського читача ворожу, брукову пресу” [7, с.8]. Зважаючи на величезні для того часу накладі тикторівських часописів (до прикладу, “Народна Справа” мала найвищий тоді і перед тим тираж українського часопису в Західній Україні – більше 40 тисяч примірників), це йому до певної міри вдалося.

За час своєї 25-річної видавничої діяльності Іван Тиктор випустив понад 400 назв українських книжок. Багато з них не втратило мистецької вартості й сьогодні, майже через 70 років після виходу в світ: у сучасних читачів виникає зацікавлення віршами Галини Журби, оповіданнями Катрі Гриневичевої, творами для дітей В.Королева-Старого. Це свідчить про високу літературну якість цих творів, а також естетичний смак видавця, який умів залучати талановитих авторів до співпраці з видавництвом. Що ж до закидів у “бульварщині”, то кожний, хто бодай побіжно ознайомиться з часописами Івана Тиктора, без сумніву, переконається, що тодішня так звана “жовта преса” у сучасному інформаційному світі стала би не лише найпопулярнішою серед читачів, але й отримала б схвальні відгуки літературних критиків.

1. В. М. Л. [Лев В.] [Рецензія] // Дзвони. 1934. Ч. 4. С. 193–194. Рец. на кн.: Борці в темряві / За Ф.Арнавом. Львів, 1930. 2. В. М. Л. [Лев В.] [Рецензія] // Дзвони. 1937. Ч. 10. С. 417. Рец. на кн.: Савчак Р.Д. На розпутьї: Історія одної родини. Львів, 1937. 3. Лишкевич С. [Мох О.] “Між двох сил”. (Оцінка книжок 95 грошо-

вої "Укр. Бібліотеки") // Дзвони. 1933. Ч. 11/12. С. 527–531. 4. [Рецензія] // Дзвони. 1934. Ч. 1/2. С. 51–52. Рец. на кн.: Журба Г. Зорі світ заповідають... Львів, 1933. Під заг. назвою: Лишкевич С. [Мох О.] На українському Парнасі. 5. Лишкевич С. [Мох О.] [Рецензія] // Дзвони. 1936. Ч. 1/2. С. 74–75. Рец. на кн.: Ткачук В. Сині чічки: Нариси. Львів, 1935. 6. Лишкевич С. [Мох О.] [Рецензія] // Дзвони. 1939. Ч. 3. С. 127–130. Рец. на кн.: Керницький І. Мій світ: Оповідання. Львів, 1938. 7. 10 літ праці // Українська Ілюстрація. 1934. 7 січ. Ч. 1. С. 8–9. 8. Маркіянович Д. [Рецензія] // Дзвони. 1935. Ч. 10. С. 505. Рец. на кн.: Кучабський В. Значіння ідей Вячеслава Липинського. Львів, 1935. 9. М. Г. [Гнатишак М.] [Рецензія] // Дзвони. 1934. Ч. 12. С. 577–578. Рец. на кн.: Косач Ю. Сонце в Чигирині. (Повість про декабристів на Україні). Львів, 1934. 10. М. Г. [Гнатишак М.] [Рецензія] // Дзвони. 1935. Ч. 2/3. С. 142–143. Рец. на кн.: Садовий І. Безіменні плугаторі: Повість. Ч. 1. Львів, 1935. 11. М. Г. [Гнатишак М.] [Рецензія] // Дзвони. 1935. Ч. 8/9. С. 442. Рец. на кн.: Смольський Гр. Олекса Довбуш. Львів, 1935. 12. М. Г. [Гнатишак М.] [Рецензія] // Дзвони. 1935. Ч. 12. С. 595–596. Рец. на кн.: Гриневичева К. Шестикрилець: Історична повість. Львів, 1935. 13. М. Г. [Гнатишак М.] [Рецензія] // Дзвони. 1936. Ч. 11. С. 449–450. Рец. на кн.: Ржепецька О. Вічне полум'я: Оповідання. Львів, 1936. 14. М. Д. Д. [Демкович-Добрянський М.] [Рецензія] // Дзвони. 1936. Ч. 4. С. 169–170. Рец. на кн.: Калина В. Курінь смерги У.С.С.: Спогади старшини. Львів, 1936. 15. М. Д. Д. [Демкович-Добрянський М.] [Рецензія] // Дзвони. 1937. Ч. 1/2. С. 58–59. Рец. на кн.: Гриневичева К. Шестикрилець: Історичні нариси. 2-е, повне вид. Львів: Обрії, 1936. 16. Нові видання // Дзвони. 1931. Ч. 8. С. 568. 17. Нові журнали й часописи // Дзвони. 1933. Ч. 1. С. 48. 18. Нові укр. журнали // Дзвони. 1934. Ч. 1/2. С. 71–72. 19. Петренко І. [Рецензія] // Дзвони. 1931. Ч. 4/5. С. 304–305. Рец. на кн.: Васків М. У філіях Бистриці. Львів, 1930. 20. Юар [Редько Ю.-А.] [Рецензія] // Дзвони. 1939. Ч. 1/2. С. 72. Рец. на кн.: Тарнович Ю. Лови на лемківському Бескиді. Львів, 1938.